
Η Συνεισφορά της Ιστορίας της Οικονομικής Σκέψης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1

Εισαγωγή

Η σπουδαιότητα της ιστορίας της οικονομικής σκέψης ως γνωστικό αντικείμενο της οικονομικής επιστήμης έχει, κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, υποβαθμισθεί και θεωρηθεί ως "περιφερειακή γνώση". Στην παρούσα μελέτη αφού αναφερθούμε στις αιτίες που οδήγησαν στην παρακμή της ιστορίας της οικονομικής επιστήμης (τμήμα 1) θα αναλύσουμε τα οφέλη που πηγάζουν από τον κλάδο αυτό των οικονομικών. Δεν είμαστε διατεθειμένοι να ακολουθήσουμε την ειρωνική πρόταση του Mark Blaug¹ ότι η καλύτερη άμυνα της ιστορίας των οικονομικών είναι να μην προβληθεί καμιά άμυνα γιατί ούτως ή άλλως οι επιστήμονες θα συνεχίσουν να την καλλιεργούν "ακόμη και κρυφά"! Αντίθετα, η ανάλυσή μας θα επικεντρωθεί κυρίως στην παραγωγική συνεισφορά της ιστορίας των οικονομικών και στις σύγχρονες προτάσεις για τη βελτίωση του περιεχομένου της. Γι' αυτό και στα επόμενα δύο τμήματα (2 και 3) θα ασχοληθούμε αντίστοιχα με τα θέματα αυτά αναφέροντας ορισμένες απόψεις που έχουν εμφανισθεί στη βιβλιογραφία και εξετάζοντάς τις ανάλογα με την "οικονομική" τους αποδοτικότητα και χρησιμότητα στο άτομο και στην επιστήμη.

Η ανάλυση, έχει κάποιους περιορισμούς. *Πρώτον*, δεν θα περιστραφεί στο ευρέως γνωστό απόφθεγμα "γνώση χάρη της γνώσης" που μπορεί να καθιστά τον ιστορικό στα μάτια των σπουδαστών και συναδέλφων του ως "περίεργο αρχαιόφιλο". *Δεύτερον*, δεν θα επιχειρηθεί εδώ η διασύνδεση της

1. Bl. Blaug (1991, σ. x).

ιστορίας των οικονομικών με το σκοπό των επιστημών που αναπτύσσεται στον κλάδο της "Επιστημολογίας" ή "Γνωσιοθεωρίας".²

1.1. Η Σύγχρονη Κάμψη της Ιστορίας της Οικονομικής Σκέψης

Η ιστορία της οικονομικής σκέψης ως ιστορία ιδεών και όχι γεγονότων εξετάζει αυτές που έχει επεξεργασθεί η ανθρώπινη διανόηση για να δώσει απαντήσεις σε εμπειρικά και θεωρητικά προβλήματα. Στη διαμόρφωση αυτών των ιδεών ο "περιβάλλων κόσμος" με την ευρεία του έννοια ως φυσικού, κοινωνικού, φιλοσοφικού, κ.λπ. έχει μεγάλη επίδραση, αλλά όπως εύστοχα σημείωσε ο Spiegel εμπεριέχεται σε αυτές τις ιδέες.³

Η εξέλιξη του κλάδου της ιστορίας των οικονομικών δεν ήταν μια ευθεία ανοδική γραμμή, αλλά μάλλον ακολούθησε την πορεία της καμπύλης της φθίνουσας αποδοτικότητας. Στη σύγχρονη εποχή, όπως έχει σημειωθεί από πολλούς ερευνητές, η εκτίμηση του κλάδου αυτού όπως εμφανίζεται εντός της οικονομικής επιστημονικής κοινότητας, δηλαδή με τα προγράμματα των πανεπιστημίων, τη δημοσίευση ειδικών μελετών, ακόμη και με τη χρηματοδότηση από τα ίνστιτούτα και τις κυβερνήσεις, έχει μειωθεί και η κατάστασή της δείχνει κάμψη που μάλλον θα αποδειχθεί παροδική.

Παρά το γεγονός ότι ο κλάδος αυτός του επιστητού έχει ενισχυθεί με την έκδοση ειδικών διεθνών περιοδικών, η σημασία και η θέση που του αποδίδεται από άλλα κύρια οικονομικά περιοδικά είναι πολύ μικρή σε σχέση με αυτή που είχε πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.⁴

Οι αιτίες για τη μείωση του ενδιαφέροντος των σύγχρονων οικονομολόγων για την ιστορία της επιστήμης τους είναι σημαντικές και ποικίλες. Ο Gordon (1965) και ο Stigler (1969), έχουν αποδώσει τη μείωση αυτή του ενδιαφέροντος στο ότι η οικονομική επιστήμη ακολούθησε τη μεθοδολο-

-
2. Ο Γέμτος σε μια πολύ ενδιαφέρουσα εργασία (1991) πραγματεύεται τις συμβολές της ιστορίας της οικονομικής σκέψης σε σχέση με τις προδιαγραφές της επιστημολογίας. Επίσης, ο Ζουμπουλάκης (1995) αναλύει επαρκώς τη δυνατότητα της ιστορίας της οικονομικής σκέψης να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στην Ιστορία των Επιστημών. Για το ρόλο και στόχο των επιστημών, βλ. Γέμτος (1987, τομ. Α, κεφ 1 - 3), Καραγιάννης (1995, κεφ. 8).
 3. Βλ. Spiegel (1971, σ. xiii),
 4. Για εμπειρική έρευνα και καταγραφή αυτής της μείωσης του ενδιαφέροντος βλ. de Marchi & Lodewijks (1983), Cardoso (1995).

γική τάση των "σκληρών" ή "φρίμων" επιστημών, όπως η φυσική, κάτι που σημαίνει ότι η σημαντική γνώση του παρελθόντος έχει ήδη επιλεγεί και ενσωματωθεί στη σύγχρονη γνώση. Με άλλα λόγια, δεν υπάρχει τίποτα να μάθει ο σπουδαστής από τα παλαιά βιβλία που δεν μπορεί να το βρει στα σύγχρονα. Συνεπώς, το οριακό προϊόν της ιστορίας της οικονομικής σκέψης είναι πλησίον του μηδενός. Ο Bronfenbrenner (1966) και ο Tarascio (1971) απέδωσαν αυτήν την κάμψη του ενδιαφέροντος στο ότι τα μεθοδολογικά εργαλεία και ο τρόπος έρευνας των σύγχρονων οικονομολόγων έχουν δραματικά μεταβληθεί σε σχέση με αυτά που διέθεταν οι παλαιοί, συνεπώς ο σύγχρονος ερευνητής δεν ελκύεται από "απολιθωμένα" εργαλεία και ερευνητικές διαδικασίες. Οι Anderson & Tollison (1986), πρόβαλαν το επιχείρημα (αντικρούοντας την άποψη του Stigler) ότι το ενδιαφέρον των οικονομολόγων για τον κλάδο της ιστορίας τους μειώθηκε επειδή σε αυτόν τον κλάδο είναι δύσκολο να αποδοθεί "η ιδιοκτησία" αυτού που πρώτος ανακαλύπτει κάτι ή αποδίδει κάτι διαφορετικά. Συνεπώς, ο ερευνητής της ιστορίας των οικονομικών δεν μπορεί να προβάλλει εύκολα την εργασία του ως συμβάλλουσα αποφασιστικά στην εξέλιξη της οικονομικής σκέψης. Οι αιτίες αυτές κάμψης της ιστορίας της οικονομικής σκέψης είναι παρόμοιες με αυτές που συνοδεύουν και την κάμψη της σύγχρονης γενικής ιστορίας των ιδεών που περιγράφει αναλυτικά ο Laudan.⁵

Μια άλλη αιτία μείωσης του ενδιαφέροντος, κυρίως των νέων οικονομολόγων, για την ιστορία της επιστήμης τους ίσως να είναι και η δυσκολία και η χρονοβόρα προσπάθεια που τη συνοδεύει. Είναι γεγονός ότι η ιστορική έρευνα και ανάλυση είναι δύσκολη και προαπαιτεί πολλές γνώσεις, ενώ τα αποτελέσματά της δεν μπορούν άμεσα να μεταφρασθούν σε αύξηση του εισοδήματος του επιστήμονα.⁶

Μια επιπρόσθετη αιτία που μπορεί να οδήγησε στη μείωση αυτού του ενδιαφέροντος από τους σύγχρονους οικονομολόγους είναι ότι ίσως δεν επιθυμούν να αποδεχθούν ή να παραδεχθούν ότι πολλές φορές μια ιδέα ή θεωρία που αναπτύσσουν έχει ήδη αναφερθεί στο παρελθόν. Με άλλα λόγια, το κίνητρο των επιστημόνων για προσωπική αναγνώριση διαμέσου της "ιδιοκτησίας" μιας νέας ιδέας ή θεωρίας είναι τόσο ισχυρό, ώστε να αμελείται το παρελθόν με το "φόβο" της ανακάλυψης άλλου προγενέστερου "ιδιοκτήτη".

Η σημερινή κάμψη του ενδιαφέροντος των οικονομολόγων για την ι-

5. Βλ. Laudan (1977, σσ. 171 - 2).

6. Για ανάλυση αυτής της αιτίας βλ. Sandelin (1991, σ. 1).

στορία τους πιστεύουμε ότι είναι προσωρινή και διαρκώς παρατηρούμε επιφανείς οικονομολόγους όπως ο Samuelson, ο Negishi, κ.ά. να υπηρετούν αυτόν τον κλάδο με όλο και μεγαλύτερη συχνότητα. Γι' αυτό και δεν συμμεριζόμαστε την πρόταση της Schabas (1992) η οποία συνιστά να αποσχισθεί η ιστορία της οικονομικής σκέψης από τα "οικονομικά τμήματα" των Πανεπιστημίων και να προσανατολιστεί και να συνεργασθεί με τα τμήματα "της ιστορίας των επιστημών". Μια τέτοια ενέργεια μόνο "απελπισίας" μπορεί να χαρακτηρισθεί, αφού όχι μόνο οι μελλοντικοί ιστορικοί της οικονομικής σκέψης δεν θα έχουν τις απαραίτητες οικονομικές γνώσεις να ενδιατρίψουν σε αυτό το αντικείμενο, αλλά θα σταματήσει να "ξαναγράφεται" η ιστορία μετά από την εμφάνιση κάποιας νέας θεωρίας ή δόγματος.

1.2. Η Παραγωγικότητα και Χρησιμότητα της Ιστορίας της Οικονομικής Σκέψης

Η ιστορία της οικονομικής επιστήμης άρχισε σχεδόν μετά την αποκλειστική ενασχόληση των ανθρώπων με αυτή, δηλαδή την εποχή της Φυσιοκρατικής Σχολής.⁷ Η γέννησή της δεν αποδίδεται μόνο στη συγκριτική ιστορική ανάλυση που είχε επιβάλλει η εξέλιξη των επιστημών - κυρίως της φυσικής - αλλά και στην ανάγκη να εξετασθούν παρελθόντες γνώσεις κάτω από το φως των κριτηρίων της προόδου και της ορθότητας.⁸ Η αναγκαιότητά της, από το άλλο μέρος, ως αναπόσπαστο τμήμα της ανθρώπινης διανοητικής εξέλιξης έχει τονισθεί από πολλούς συγγραφείς. Εάν το παρόν δεν θεωρείται τίποτα άλλο παρά, όπως υποστηρίζει ο Boulding, μια "εκτεinvόμενη χρονικά ιστορική διαδικασία" που δεν έχει ακόμη φθάσει στην τελειότητα, είναι απαραίτητο να συνδυάζουμε, με τις γνώσεις μας, το χθες με το σήμερα.⁹ Με τον τρόπο αυτό αποδεικνύεται η συνέχεια της διανοη-

7. B. Popescu (1964, σ. 168).

8. Η διασύνδεση αυτή του παρελθόντος με το παρόν έκανε τον Blanqui ήδη από το 1837 (σ. xxxiv) να ενδιατρίψει με την ιστορία των οικονομικών σε μια εργασία του που καθιερώθηκε στα μέσα του προηγούμενου αιώνα στην Ευρωπαϊκή βιβλιογραφία.

9. B. Boulding (1971, σ. 227).

τικής προσπάθειας των ανθρώπων που αποσκοπεί στην υλική ευημερία σε καθεστώς ειρήνης, τάξης και κοινωνικής δικαιοισύνης.¹⁰

Η συνεισφορά της ιστορίας της οικονομικής σκέψης έχει ποικιλοτρόπιας ορισθεί, μιολονότι δεν έχει αναγνωρισθεί από τους ερευνητές των οικονομικών όσο από τους ερευνητές της φιλοσοφίας, της κοινωνιολογίας, της ανθρωπολογίας και άλλων "μη ωρίμων" επιστημών. Τα διάφορα οφέλη που της έχουν κατά καιρούς αποδοθεί – μιολονότι μπορούν να υπάρχουν και άλλα – μπορούν να διακριθούν σε αυτά που δημιουργούν και σε αυτά που εμπλουτίζουν.

Ως δημιουργικά οφέλη θεωρούνται αυτά που άμεσα μπορούν να συμβάλλουν στην επαρκέστερη πρόοδο της σύγχρονης οικονομικής επιστήμης. Σε γενικές γραμμές ως τέτοια οφέλη έχουν αναγνωρισθεί και τονισθεί τα εξής:

- (1) Ο κλάδος αυτός της οικονομικής επιστήμης προσφέρει στον επιστήμονα μια κριτική αξιολόγηση των ιδεών και θεωριών και τον τρόπο εξέλιξή τους, κάτι που μπορεί να βοηθήσει να βρεθούν νέοι τρόποι προσέγγισης και επίλυσης των σύγχρονων προβλημάτων.¹¹
- (2) Με την ιστορία των οικονομικών ο σύγχρονος επιστήμονας αναλύοντας τα λάθη, τις αδυναμίες, και αντιθέσεις των παρελθόντων ερευνητών συλλαμβάνει νέες ιδέες και υποθέσεις.¹² Ο Negishi φθάνει σε τέτοιο σημείο ώστε αισιόδοξα να υποστηρίξει ότι "οι έρευνες των έργων των παλαιών οικονομολόγων είναι χρήσιμες για την ανάπτυξη νέων θεωριών, ιδιαίτερα εάν αυτοί οι οικονομολόγοι που ερευνώνται ανήκουν σε σχολές διαφορετικές από αυτή που σήμερα επικρατεί. Σε γενικές γραμμές, η ιστορία της επιστήμης μελετάται ώστε να αναπτυχθούν νέες θεωρίες που είναι αιρετικές ως προς τις σύγχρονες".¹³ Η επίδραση του παρελθόντος στο παρόν αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι σχεδόν όλοι οι ονομαστοί οικονομολό-

10. Bl. Houmanidis (1994, σσ. 305 - 6).

11. Η ιστορία ως αρωγός στον τρόπο επίλυσης σύγχρονων προβλημάτων έχει τονισθεί από πολλούς ιστορικούς της οικονομίας. Για παράδειγμα βλ. O'Brien (1920, σσ. 1, 29), Rist (1940, σ. 15), Gourvitch (1940, σ. 1), Myint (1948, σ. 11), Bowley (1973, σ. vii).

12. Ο ρόλος της ιστορίας της οικονομικής σκέψης ως πηγή κριτικής ανάλυσης και εμφάνισης νέων ή καλύτερων θεωριών έχει τονισθεί από τους Schumpeter (1954, σσ. 4 - 5), Hollander (1975, σ. 119), Samuels (1996, σσ. 54 - 5).

13. Bl. Negishi (1985, σ. 1). Ο Stigler (1955, σσ. 3 - 4), αντίθετα, υποστηριξε ότι η σύλληψη και ανάπτυξη νέων ιδεών ή θεωριών δεν μπορεί να έχει ως πηγή την ιστορία της οικονομικής σκέψης.

γοι (π.χ. Smith, Marshall, Keynes, Friedman κ.ά.) έχουν ασχοληθεί με την ιστορία της επιστήμης τους και έχουν επισημάνει τους πρόγονους των θεωριών τους.¹⁴

- (3) Καλλιεργώντας τον κλάδο αυτό των οικονομικών μπορούμε να αντιληφθούμε με ποιο τρόπο λειτουργεί η ανθρώπινη σκέψη στην επίλυση των προβλημάτων και ποιοι παράγοντες την προδιαθέτουν να λειτουργήσει με αυτόν τον τρόπο.¹⁵ Στο πλαίσιο αυτό μπορούμε να αξιολογήσουμε την επιστημονική πρόοδο του κλάδου βάσει μιας "εξελικτικής" διαδικασίας και όχι βάσει της εφαρμογής μιας συγκεκριμένης μεθοδολογικής προσέγγισης.¹⁶
- (4) Με την ιστορική διερεύνηση "αναγνωρίζουμε" τις ορθές μεθοδολογικές προσεγγίσεις που πρέπει να ακολουθούμε και με αυτόν τον τρόπο αποφεύγουμε τα λάθη του παρελθόντος, τις αντεγκλήσεις, και τις λανθασμένες οικονομικές πολιτικές.¹⁷ Με άλλα λόγια, θα λέγαμε ότι η σύγκριση θεωρίας - εμπειρίας του παρελθόντος θα μας καθοδηγήσει σε αρτιότερη μεθοδολογική προσέγγιση, ερμηνεία και επίλυση των σημερινών καταστάσεων και προβλημάτων.
- (5) Η ιστορία της οικονομικής σκέψης δίνει δυνατότητες στο σύγχρονο αναλυτή να αντιληφθεί πλήρως το σύγχρονο οικονομικό φαινόμενο ή θέμα που θέλει να πραγματευθεί. Όπως επισημαίνει ο Galbraith: "Δεν μπορεί να κατανοηθούν τα οικονομικά χωρίς γνώσεις της ιστορίας τους".¹⁸
- (6) Η ιστορία των οικονομικών μας δείχνει με ποιο τρόπο εξελίσσεται και συγκλίνει η ανθρώπινη διανόηση και "κατασταλάζει" σε παγκοσμίως αποδεκτές θεωρητικές προτάσεις.¹⁹

-
14. Βλ. Blaug (1991, σ. x). Ο Theocharis (1961, σ. 1), επιχείρησε να δείξει ότι οι συγγραφείς που γνώριζαν τις ιδέες των προκατόχων τους μπόρεσαν να τις αναπτύξουν πολύ περισσότερο.
15. Η ωφέλεια αυτή τονίσθηκε από τον Schumpeter (1954, σ. 5), τον Boulding (1971, σ. 235) και τον Lowry (1987γ, σ. 5).
16. Βλ. Corry (1975, σ. 257).
17. Ο Rogin (1956, σσ. xiv - xv, 13), ο Marshall (1967, σ. 11), και ο Recktenwald (1973, σ. xiii) αναγνώρισαν αυτήν τη συνεισφορά της ιστορίας της οικονομικής σκέψης.
18. Βλ. Galbraith (1987, σ. 1). Παρόμοια άποψη εκφράζει και ο Hicks (1977, σσ. 149 - 50).
19. Η ιστορία ως πηγή γνώσεων του τρόπου με τον οποίο "παγκοσμιοποιήθηκαν" βασικές οικονομικές προτάσεις προτάθηκε από τον Cesarano (1983, σ. 77) και τον Staley (1989, σ. 1).

Εκτός από τις παραπάνω δημιουργικές συνεισφορές της ιστορίας της οικονομικής σκέψης υπάρχουν και οι εμπλουτιστικές συνεισφορές που έμμεσα, αυξάνοντας την ικανότητα ή το γνωστικό υπόβαθρο των ερευνητών, συμβάλλουν στην πρόοδο της επιστήμης. Μερικές από τις σπουδαιότερες αυτές συνεισφορές είναι οι εξής:

- (α) Με την ιστορία των οικονομικών ολοκληρώνεται η "επιστημονικότητα" του ερευνητή. Δεν εννοείται "επιστήμονας" και "δάσκαλος" που να μην γνωρίζει το παρελθόν της επιστήμης του.²⁰
- (β) Η παιδαγωγική χρήση της ιστορίας είναι σημαντική, αφού αυξάνει το κριτικό "πνεύμα" και τις δυνατότητες των σπουδαστών και των σύγχρονων ερευνητών. Επίσης, τους καθιστά ικανούς να αντιληφθούν και να αναγνωρίσουν τους περιορισμούς και τις δυνατότητες της οικονομικής έρευνας.²¹
- (γ) Η ιστορία της οικονομικής σκέψης, όπως και κάθε επιστήμης, είναι κομμάτι του παρελθόντος που οφείλουν οι σύγχρονοι να γνωρίζουν ώστε να αντιλαμβάνονται τη συνέχεια και την πρόοδο. Γι' αυτό και η ιστορία της σκέψης θεωρείται ως σχολείο ή εργαστήριο "επιστημονικής ταπεινότητας" που μας κάνει να αντιληφθούμε το πραγματικό μέγεθος των σύγχρονων επιτευγμάτων και την χρονική τους διάρκεια.²²
- (δ) Η ασχολία με την ιστορία της σκέψης παρέχει "ευχαρίστηση" και χρησιμότητα στον ερευνητή, αφού ανακαλύπτει κάτι διαφορετικό από αυτό που γνωρίζει,²³ και γενικά χρησιμεύει, όπως δήλωσε ο Mizuta, ως αντίδοτο στη "στεγνή" σύγχρονη οικονομική ανάλυση.²⁴

Από τις παραπάνω σημαντικές συνεισφορές της ιστορίας των οικονομικών γίνεται φανερό ότι οι ασχολούμενοι με τον κλάδο αυτό δεν πρέπει να διακατέχονται από το "σύνδρομο κατωτερότητας" έναντι των συναδέλφων

20. Αυτό τόνισαν κυρίως ο Catherwood (1939, σ. 1), ο Viner (1950, σσ. 385, 394) και ο Gordon (1965, σσ. 125 - 6).

21. Την ωφέλεια αυτή επισήμαναν σημαντικοί ιστορικοί της οικονομικής, βλ. π.χ. Schumpeter (1954, σ. 4), Boulding (1971, σσ. 233 - 5), Hollander (1975, σσ. 115 - 6), Vaughn (1993, σ. 178).

22. Τα επιχειρήματα αυτά πρόβαλλαν οι Bell (1953, σ. 3), Blaug (1962, σ. 682), Viner (1972, σσ. 112 - 3).

23. Βλ. Boulding (1971, σ. 233), Tribe (1988, σ. 5).

24. Αναφ. Schwartz (1975, σ. 113).

τους των άλλων κλάδων της οικονομικής επιστήμης. Ο κλάδος της ιστορίας της οικονομικής σκέψης επιπλέον δεν διαφέρει από επιστημολογικής σκοπιάς από τους άλλους κλάδους όπως τα οικονομικά της εργασίας, τα οικονομικά του περιβάλλοντος, κ.λπ. Και αυτός ο κλάδος, όπως οι άλλοι κλάδοι, θέτει ερωτήματα που επιζητούν απαντήσεις, διαθέτει δεδομένα και αναλυτικές μεθόδους, και καταλήγει σε συμπεράσματα που εμπλουτίζουν το "γνωστικό υπόβαθρο" των ανθρώπων.

Από όσα προηγήθηκαν προκύπτει ότι η παραμέληση της ιστορίας της οικονομικής σκέψης και η έλλειψη γνώσεων γι' αυτήν θα αποστερήσει τους σύγχρονους οικονομολόγους από τα πλεονεκτήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω. Επιπλέον, θα αυξήσει και το κόστος έρευνας αφού όπως έχει επισημάνει ο Niehans (1995) στην οικονομική επιστήμη η ταυτόχρονη πολλαπλή ανακάλυψη ιδεών και θεωριών είναι συχνή. Πολλές φορές έχουμε διερωτηθεί πόσο "συντομότερα" χρονικά και με μικρότερο κόστος θα είχε αναπτυχθεί και εισαχθεί στην οικονομική ανάλυση η θεωρία της επιχειρηματικής συμβολής ως ανάληψη των κινδύνων από την αβεβαιότητα, εάν ο Knight ή άλλοι συγγραφείς είχαν λάβει γνώση από τους ιστορικούς των οικονομικών της σχετικής θεωρίας που ανέπτυξαν ο Cantillon (1755) και ο Hamilton (1878).²⁵ Εάν οι ιστορικοί της οικονομικής σκέψης, πριν τον Knight, είχαν διερευνήσει αυτό το φαινόμενο από ιστορικής πλευράς ίσως άλλοι θεωρητικοί πολύ πριν από αυτόν θα είχαν εκσυγχρονίσει αυτήν τη θεωρία η οποία θα είχε εισέλθει στο σώμα της οικονομικής επιστήμης πολύ νωρίτερα. Συνεπώς, υπάρχει ένα πραγματικό κόστος που συνοδεύει την παραμέληση της ιστορίας της οικονομικής σκέψης και το οποίο μπορεί να αποτιμηθεί όχι μόνο σε όρους χρόνου και κόπου έρευνας αλλά και σε όρους καθυστέρησης της εξέλιξης της επιστήμης. Τη θέση αυτή έχει αναπτύξει ο Γέμτος τονίζοντας ότι με την ιστορία της οικονομικής σκέψης θα μειώνονται οι "απώλειες" στην πορεία της επιστημονικής εξέλιξης που λαμβάνουν χώρα λόγω: (α) της ατελούς μεθοδολογικής διεργασίας, (β) των πολλαπλών ανακαλύψεων, και (γ) του συνεχή μετασχηματισμού της εμπειρίας και της υποκειμενικότητας των ερευνητών.²⁶

Είναι φανερό συνεπώς ότι εάν υιοθετήσουμε την εύλογη υπόθεση πως οι δυνατότητες του ανθρώπινου πνεύματος και σκέψης δεν έχουν μεταλλαγεί σε αξιοσημείωτο βαθμό κατά τη διάρκεια των ιστορικών χρόνων, τότε πολλές από τις ιδέες και θεωρίες που σήμερα εμφανίζονται συχνά έχουν

25. Βλ. Karayiannis (1992).

26. Βλ. Γέμτος (1991, σσ. 90 - 1).

με άλλο τρόπο εμφανισθεί και στο παρελθόν. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι τίποτα νέο δεν εμφανίζεται σήμερα, αλλά μάλλον ότι η προβληματική του ανθρώπου δεν έχει αλλάξει πολύ αν και έχουν αλλάξει τα μέσα (μεθοδολογικά και υλικά) που έχει στη διάθεσή του. Επομένως, οι ιστορικοί της οικονομικής σκέψης ως "φύλακες" των παρελθόντων οικονομικών ιδεών και θεωριών και ως "φύλακες" της παρελθούσας ανθρώπινης σοφίας, είναι αναπόσπαστο και απαραίτητο τμήμα της "κοινωνίας" των σημερινών και μελλοντικών οικονομολόγων.²⁷ Οι ιστορικοί αυτοί, εκτός των άλλων, διανοίγουν τους πνευματικούς ορίζοντες των συναδέλφων τους και τους τροφοδοτούν με απόθεμα γνώσεων από το οποίο μπορούν κατά θέληση να αντλήσουν, ώστε όχι μόνο να ερμηνεύουν επαρκέστερα τα οικονομικά φαινόμενα αλλά και να δίνουν τις αρτιότερες λύσεις στα διάφορα επείγοντα προβλήματα.

1.3. Νέες Προτάσεις και Προοπτικές για το Περιεχόμενο της Ιστοριογραφίας των Οικονομικών

Εξαιτίας της προαναφερόμενης πτωτικής τάσης της ιστορίας της οικονομικής σκέψης πολλοί ερευνητές αυτού του κλάδου προσπάθησαν να εμπλουτίσουν το περιεχόμενο και τους στόχους του, ώστε να γίνει περισσότερο ενδιαφέρον και "ελκυστικός" για το σύγχρονο αναγνώστη. Η προσπάθεια αυτή οδήγησε σε μια πολυδιάστατη ιστορία με διαφορετικούς στόχους και κατευθύνσεις. Κύριο χαρακτηριστικό όμως όλων αυτών είναι η ανακάλυψη νέων διασυνδέσεων θεωρίας - εμπειρίας και η αξιολόγηση της επίδρασης των ιδεών και θεωριών στην πολιτιστική εξέλιξη του ανθρώπου. Σε γενικές γραμμές προτείνεται να χρησιμοποιείται ένα μείγμα των τριών προσεγγίσεων της ιστορίας: της "απολυτιστικής" (absolutist), της "σχετικιστικής" (relativist), και της "επίλυσης προβλημάτων" (problem solving).²⁸ Ας

27. Τους χαρακτηρισμούς αυτούς δίνουν στο έργο του ιστορικού των οικονομικών ο Barber (1990, σ. 122) και ο Samuels (1993, σ. 371).

28. Για μια ανάλυση του στόχου και του περιεχομένου αυτών των μεθοδολογικών προσεγγίσεων στη συγγραφή της ιστορίας της οικονομικής σκέψης βλ. το κεφάλαιο 2 του βιβλίου. Ο Ζουμπουλάκης (1995, σσ. 50-4), αναλύει με επάρκεια και σαφήνεια μερικές γενικές θέσεις που πρέπει να αποφευχθούν ή να υιοθετηθούν στην ιστοριογραφία της οικονομικής ώστε να συγχρονισθεί με

δούμε ποιες είναι αυτές οι σύγχρονες προτάσεις για τον εμπλουτισμό του περιεχομένου της ιστορίας της οικονομικής σκέψης.

Ο Spengler, προτείνει τεσσάρων ειδών ιστορικές αναλύσεις ως προς το περιεχόμενό τους: (α) αυτές που παρουσιάζουν τη γέννηση και τις ρίζες της οικονομίας, (β) αυτές που αναλύουν τις ευμενείς ή δυσμενείς καταστάσεις για την πρόοδο των οικονομικών, (γ) αυτές που εξετάζουν τις διάφορες μεθόδους που ακολούθησαν οι διάφοροι συγγραφείς, και (δ) αυτές που εξετάζουν τον τρόπο με τον οποίο διαχύθηκαν διεθνώς οι επικρατούσες κατά καιρούς οικονομικές ιδέες.²⁹ Ο τρίτος στόχος της ιστορικής ανάλυσης, σύμφωνα με τον Spengler, μπορεί να επιτευχθεί με πέντε διαφορετικές προσεγγίσεις:

- (i) Να απομονωθούν οι ιδέες του επιστήμονα που εξετάζουμε και να δείξουμε με ποιο τρόπο αλληλοσυνδέονται και πώς χρησιμεύουν στην επίτευξη των στόχων που είχε θέσει.³⁰
- (ii) Να προσανατολίσουμε την ιστορική ανάλυση ακολουθώντας το δρόμο της ιστορίας της φυσικής επιστήμης όπου αναλύεται η πρόοδος της διαμέσου διαφορών διαβαθμίσεων και σταδίων εξέλιξης.
- (iii) "Να βάλουμε σε παλιά μπουκάλια νέο κρασί". Με τον τρόπο αυτό –που έχει προτείνει και ο Samuelson (1960)– θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε και να αναλύσουμε ένα πρόβλημα με το οποίο είχαν ασχοληθεί οι παλαιοί συγγραφείς με σύγχρονα εργαλεία και τεχνικές.
- (iv) Με τη χρήση βιογραφικών στοιχείων να προσπαθήσουμε να δείξουμε με ποιο τρόπο και σε ποια έκταση επέδρασαν τα διάφορα ιδεολογικά και άλλα ρεύματα στην ανάπτυξη ιδεών και θεωριών από κάποιο συγγραφέα και πώς αντιμετωπίστηκαν αυτές από τους συγχρόνους του.
- (v) Να εξετάσουμε το "όραμα" ή την "πνευματική εικόνα" που είχε σχηματίσει για τον "κόσμο" ο κάθε παλαιός συγγραφέας.

Ο Boulding,³¹ θεωρεί λάθος προσέγγιση να επιδιώκουμε με την ιστορία

τις αρχές της ιστορίας των επιστημών.

29. Βλ. Spengler (1968, σσ. 14, 18, 25 - 29).

30. Αυτή η προσέγγιση μοιάζει με την "ορθολογική ανασυγκρότηση" (rational reconstruction) που ανέπτυξε ο Lakatos (1971).

31. Βλ. Boulding (1971, σ. 234).

να αναδεικνύουμε τα λάθη των προγενεστέρων γι' αυτό και προτείνει να επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στις εξής επιδιώξεις:

- (α) Να ερευνήσουμε χρονολογικά ποιος επέδρασε και πώς σε ποιον.³²
- (β) Να εξετάσουμε με ποιο τρόπο και σε ποια έκταση το γενικό περιβάλλον επέδρασε στην ανάπτυξη ιδεών και θεωριών.
- (γ) Να πραγματευθούμε με τους σημαντικούς συγγραφείς όχι βασιζόμενοι στη θέση που τους έχει κατά καιρούς αποδοθεί στην ιστορία, αλλά βάσει του τι έχουν να πουν και το οποίο θα είναι σημαντικό για μας.

Ο Goodwin, προτείνει δώδεκα θέματα ή στόχους τους οποίους μπορούν να ακολουθήσουν κυρίως οι ειδικές ιστορίες οικονομικής σκέψης. Τα βασικά τέσσερα θέματα ή στόχοι που μπορούν με δώδεκα τρόπους να αλληλοσυνδεθούν και να αποδώσουν ενδιαφέροντα αποτελέσματα για την εξέλιξη της ιστορίας της οικονομικής σκέψης είναι τα εξής: (1) ο σχηματισμός της "καθαρής" οικονομικής θεωρίας, (2) οι προτάσεις οικονομικής πολιτικής από τους οικονομολόγους, (3) οι απόψεις μη ειδικών για την οικονομική πολιτική, και (4) η οικονομική δραστηριότητα.³³

Ο Samuels, θεωρώντας την ιστορία οικονομικής σκέψης ως "πνευματική ιστορία" (intellectual history) διακρίνει τις εξής χαρακτηριστικές της μορφές: (1) ως μείγματα μεθοδολογικού ατομισμού και κοινωνισμού, (2) ως καλειδοσκοπική σύνθεση διάφορων μορφών κοινωνικής σκέψης, (3) ως μείγμα διάφορων αναλυτικών εργαλείων και μεθόδων, (4) ως μείγμα αξιολογικών κρίσεων και γεγονότων και μείγμα θετικιστικών και κανονιστικών προσεγγίσεων, (5) ως ανάλυση του επιστημολογικού χαρακτήρα της οικονομικής επιστήμης, (6) ως αξιολόγηση της θεωρητικής δομής και των συμπερασμάτων της, (7) ως ανάλυση των θεωρητικών αντεγκλήσεων, και (8) ως εξέταση της γνώσης με σκοπό την αύξηση της.³⁴

32. Η διαχρονική μεταβίβαση των ιδεών από συγγραφέα σε συγγραφέα βάσει της επίδρασης, έχει προταθεί ως στόχος της ιστορίας οικονομικής σκέψης και από τους Bordo & Landau (1979, σ. 240).

33. Βλ. Goodwin (1972, σσ. 413 - 4).

34. Βλ. Samuels (1974, σσ. 322 - 314). Μερικά από αυτά τα στοιχεία θεματογραφίας χρησιμοποιεί στην εργασία του ο Weintraub (1991, σ. 7) που επιχειρεί να αξιολογήσει μια δεδομένη οικονομική θεωρία εξετάζοντας: (1) τον τρόπο εξέλιξης και παρουσίασής της, (2) το περιεχόμενο και τη σημασία των όρων που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή, και (3) τον τρόπο με τον οποίο την υποδέχθηκε το επιστημονικό κοινό.

Οι de Marchi & Lodewijks, προτείνουν, οι ιστορικοί της οικονομικής επιστήμης να ασχοληθούν με τα εξής θέματα: (1) να προσπαθήσουν να δείξουν τη βασική πηγή των ιδεών και θεωριών που σήμερα είναι αποδεκτές, (2) να προσπαθήσουν να εντοπίσουν σχολές σκέψης και να τις συνδέσουν με κυρίαρχους συγγραφείς και εργασίες, (3) να θεσπίσουν κριτήρια προόδου της επιστήμης τους και να "ανασυγκροτήσουν" γραμμές έρευνας συνεπείς με αυτά τα κριτήρια, και (4) να αναλύσουν τον τρόπο με τον οποίο εξελίχθηκαν ορισμένες θεωρίες ανάλογα με κάποια εξελικτική θέση - υπόδειγμα (π.χ. κοινωνιολογικό υπόδειγμα, Μαρξιστικό υπόδειγμα, κ.λπ.).³⁵

Ο McCloskey εγκαταλείποντας στην ιστορική ανάλυση την Ποππεριανή προσέγγιση της προβληματικής (problem situation) και τη Λακατόσια προσέγγιση της "λογικής αναδιάρθρωσης" (rational reconstruction), προτείνει, ο στόχος της ιστορίας να στραφεί σε μια άλλη προσέγγιση που την ονομάζει "λογοτεχνική κριτική" (literary criticism). Με την προσέγγιση αυτή θα μπορούμε να εξετάσουμε με ποιο τρόπο τα έργα των οικονομολόγων απέδωσαν τα όποια αποτελέσματά τους. Αναφέρει τους παρακάτω τρόπους προσέγγισης ή θεματογραφίας της ιστορίας της οικονομικής σκέψης που όλοι θα οδηγήσουν, κατά την άποψή του, σε μια "γεμάτη" (thick) ιστορία: (1) η ιστορία αυτή μπορεί να γραφεί ως βιογραφία, (2) ως διαδοχικές προσεγγίσεις προς τις αληθινές απαντήσεις όπως προβάλλουν οι "απολυτιστές", (3) ως πεδίο που επιδρούν διάφορες οικονομικές δυνάμεις, (4) βάσει της κοινωνιολογίας της γνώσης, και (5) διαμέσου της κριτικής της "ρητορικής", δηλαδή με ποιο τρόπο έχουν πεισθεί οι μεταγενέστεροι να αποδεχθούν ή να απορρίψουν ορισμένες ιδέες, θεωρίες και προτάσεις που ανέπτυξαν οι προγενέστεροι τους. Την τελευταία αυτή προσέγγιση υιοθετεί ο McCloskey.³⁶

Εκτός όμως των παραπάνω στόχων και τρόπων συγγραφής της ιστορίας της οικονομικής επιστήμης, υπάρχει και η προσπάθεια αξιολόγησης και "απόδοσης πατροτήτων και πηγών" που συνέβαλαν στην επιστημονική και πολιτισμική εξέλιξη (θετική ή αρνητική) του ανθρώπινου γένους. Αυτή η ωφέλεια της ιστορίας των ιδεών θα πρέπει να ενισχυθεί ώστε η ιστορική "κρίση και αξιολόγηση" να αποδίδει τα επιτεύγματα του παρελθόντος σε άτομα ή λαούς για να συνεχίσει να υπάρχει η άμιλλα της συνέχειας και της προόδου.

35. Βλ. de Marchi & Lodewijks (1983, σσ. 334 - 5).

36. Βλ. McCloskey (1988, σσ. 253, 253 - 6).

Συμπεράσματα

Με την παραπάνω ανάλυση δεν υιοθετούμε την άποψη ότι, "οτιδήποτε υποστηρίζεται σήμερα έχει λεχθεί από τους παλαιούς", ούτε ότι οι παλαιοί και οι σύγχρονοι είναι ίδιας σπουδαιότητας, αλλά ούτε και ότι οι σύγχρονοι είναι ανώτεροι από τους παλαιούς αφού έχουν συμπεριλάβει στις θεωρίες τους όλες τις παρελθούσες σκέψεις και απόψεις. Απλά, υποστηρίζουμε ότι αφενός θα πρέπει να αποδίδονται "τα του Καίσαρος τω Καίσαρι" και αφετέρου να μην νομίζει η κάθε νέα γενεά ότι κατέχει την τέλεια γνώση. Η δικαιολογημένη χρησιμότητα της ιστορίας της οικονομικής σκέψης θα γίνει αποδεκτή από την "κοινότητα" των οικονομολόγων μόνο εάν επεκταθεί το περιεχόμενό της ώστε να ικανοποιεί τις σύγχρονες απαιτήσεις της επιστήμης. Και όπως είναι φανερό από τα προηγούμενα, η σύγχρονη ιστοριογραφία των οικονομικών τείνει να απομακρυνθεί από την εξέταση μοναδικών οικονομικών φαινομένων (θεωρητικών ή εμπειρικών) και να εμπλουτισθεί με διαστάσεις που σκοπό κυρίως έχουν την προσέλκυση του ενδιαφέροντος των σπουδαστών, των άλλων οικονομολόγων αλλά και του κοινού.